

JOHS. PEDERSEN

VIDENSKABERNES SELSKAB OG
CARLSBERGFONDET

Da Madvig d. 27. December 1833 indvalgte som medlem af Videnskabernes Selskab, var han kun 29 år gammel. Hans ældre kollega som klassisk filolog, F. C. Petersen, skrev indstillingen til hans indvalg, og det hedder deri: »baade have hans Programmer om de romerske Kolonier viist, hvor aldeles han er i Stand til at anstille dybtgaaende historiske Undersøgelser, og hans udmærkede Aandsgaver og sieldne Virksomhed er saa almeen erkjendte, at jeg tør regne paa, at den historiske Klasse i Særdeleshed og Selskabet i Almindelighed vil billige mit Forslag« (28. November 1833). Forslaget blev antaget enstemmigt af den historiske klasse med 7 stemmer og derpå af selskabet. Madvig fik således i en meget ung alder vidnesbyrd om at besidde den lærdom og modenhed som er forudsætningen for at gøre en betydelig indsats i filologien.

Hans virksomhed i selskabet må naturligvis ses i forbindelse med hele hans videnskabelige løbebane. I to møder i 1835 (16. Januar og 13. Februar) forelagde han sin første afhandling »Om Kjønnet i Sprogene, især i Sanskrit, Latin og Græsk«, som er trykt i skrifternes 4. rk., 5. deel. I årenes løb offentliggjorde han forskellige mindre afhandlinger i selskabets publikationer, mest i oversigten¹. Han deltog regelmæssigt i møderne og kom hurtigt ind i kommissioner der var af stor betydning for selskabets virksomhed. I 1834, kort efter indvalget, kom han ind i kommissionen for selskabets danske ordbog. Dette værk havde haft en uheldig skæbne. Allerede fra 1745 havde man diskuteret optagelsen af en sådan opgave på grundlag af ældre forsøg. I 1777 vedtog selskabet at påtage sig værket, stadig med benyttelse af Rostgaards og Langebeks efterladte arbejder, men nu med Samuel Johnson's navnkundige engelske ordbog som forbillede, hvilket vel navnlig betød at værket gennem sin kritiske behandling skulde blive normgivende for sproget. Værkets værdi svækkedes imidlertid ved at det byggede på gammelt materiale, og de første bind, der kom 1793 og 1802, var genstand for stærk kritik. 1829 var man med bd. 5 nået til bogstav R incl., og de sidste bogstaver var fordelt på forskellige redaktører, men værket sinkedes stadig ved vekslen af kommissionsmedlemmer, redaktører og medhjælpere og ved mangelen

af en forud tilvejebragt tilfredsstillende seddelsamling. Det var ingen sinecure at være medlem af kommissionen, idet denne foretog en grundig kritisk gennemgang af de af redaktørerne indleverede artikler. Siden 1828 holdt kommissionen således ugentlige møder for at gennemgå artikler med S, og dog var den kun nået igennem ca. halvdelen i 1834, da forskellige dødsfald medførte en fornyelse. Det var den der bragte Madvig sammen med Molbech ind i kommissionen, hvori Kolderup-Rosenvinge var det eneste tilbageblevne af de tidligere medlemmer.

Når Madvig fik overdraget dette hverv, skyldtes det sikkert håbet om at han med sin unge kraft kunde få sat fart i værket. Det lykkedes dog først i 1848 at få udgivet bd. 6 med bogstavet S, som kommissionen altså havde arbejdet med i 20 år. Den 20. November samme år udtrådte Madvig af kommissionen, nogle dage efter at han var indtrådt i ministeriet. I Januar 1846 havde han fremsat et skriftligt forslag til fremskyndelse af ordbogen. Han siger i denne skrivelse: »Fuldendelsen maa paaskyndes saameget muligt, fordi Foretagendet i sig selv allerede er forældet og, jo mere Tiden skrider frem, kommer i større Kontrast med Litteraturens øvrige Forhold«. De gode hensigter lønnedes ikke, bd. 7 kom 1863 og det afsluttende bd. 8 først i 1905.

Også et andet stort og langsomt skridende værk deltog Madvig i, idet han 1837 blev medlem af kommissionen for udgivelse af en fortegnelse og indholdsangivelse af alle trykte diplomer, aktstykker og dokumenter til dansk historie. Dette regeest-værk havde man arbejdet med siden 1828, efter Kolderup-Rosenvinges forslag. Når Madvig blev indvalgt i komiteen efter et af dens øvrige medlemmer fremsat ønske, hænger det sikkert sammen med at der i komiteen var opstået den tanke at udgive et diplomatarium, som allerede Gram og Langebek havde påtænkt det. Selskabet overdrog komiteen at stille et forslag angående udgivelsen både af regeesterne og diplomatariet. Efter en drøftelse i komiteen skrev Madvig indstillingen, som er dateret 31. Maj 1837 og underskrevet af alle 6 medlemmer. Heri anbefales udgivelsen af et diplomatarium omfattende dokumenter fra tiden indtil 1536, idet man dog først skulde planlægge arbejdet med diplomer før år 1400, fra alle de lande der i dette tidsrum havde udgjort en del af det egentlige Danmark, »altsaa og for Sønder-Jylland, Skaane, Halland og Blekinge samt Gulland«. Det har sin interesse at se hvorledes principperne for udgivelsen formuleredes af Madvig: »Diplomerne maa aftrykkes efter Originalerne, hvor disse haves, dernæst, hvor Originalerne ikke kunne overkommes, efter de sikreste og bedste Afskrifter; hvor ingen gode Afskrifter haves, benyttes den, der overhovedet eksisterer«. Her bemærker Molbech at han antager at kun sådanne stykker

må optages som haves i fuldkommen gode og pålidelige afskrifter. Trykningen skulde først begynde når samlingerne var færdige, og de skulde »mod et anstændigt Honorar« udarbejdes af kopist Knudsen i Geheimearchivet.

Før udgivelsen af diplomatariet skulde imidlertid *Regesta Diplomatica* fuldendes, og herom hedder det: »Arbejdet, mene vi, kan tilendebringes i det næste Halvaar«. Således gik det imidlertid ikke. I en skrivelse af 18. Januar 1839 blev der gjort rede for arbejdets fremgang, men nye bevillinger måtte til for at føre det videre. 1847 kom det første bind, hvis latinske fortale var forfattet af Madvig, men snart gik arbejdet igen i stå, efter Knudsens død. I en skrivelse til Molbech 31. 5. 1853 siger Madvig at han havde skrupler over »den totale Stillestaaen i Arbejdet«, og foreslog et møde. Dette førte til opstillingen af en plan for bd. 2 og fremtidige bind, og det gik nu langsomt videre. I en skrivelse af 19. April 1870 anmoder Madvig om at måtte udtræde af komiteen, idet han henviser til at sidste bind af hovedværket nu var afsluttet. Indtil dette skete, følte han sig forpligtet til at blive i komiteen, »hvorlidet jeg end efter mine Studiers Art og efter Herredømmet over Tid og Kræfter følte mig Pladsen voxen«. Først i 1907 fuldendtes hele *Regesta Diplomatica Historiæ Danicæ* i 2 rækker².

Når det gik så langsomt med disse foretagender, skyldes det arbejdets organisation. Man havde ikke midler til de fornødne medarbejdere, og komiteerne havde, som allerede omtalt, ikke blot med tilrettelæggelsen og tilsynet at gøre, de var selv aktive deltagere i arbejdet og gennemgik nøje manuskripterne. Da medlemmerne i regelen havde nok at gøre med andre ting og ofte var ældre folk, hvorved komiteerne blev stærkt skiftende, måtte arbejdet forsinkes. Men når arbejdet var i gang, blev der på denne måde trukket store vekslers på medlemmernes tid og kræfter, og Madvig ofrede således et stort anonymt arbejde på to foretagender der lå uden for hans egentlige studieområde. Hvad diplomatiet angår var det naturligt at Madvig som latinere beskæftigede sig med det, men med det nåede man ikke udover den skizzemæssige plan. Først i vore dage virkeliggøres Grams og Langebeks planer fra midten af det 18. århundrede. Men det ventes at tage hened et halvt hundredår for en stadig arbejdende kreds af historikere og filologer at gennemføre værket, der bliver et af de største som Carlsbergfondet har påtaget sig at bekoste sammen med staten. Det virker derfor helt underligt at se af den skrivelse om diplomatariet der indsendtes til selskabet af komiteen med Madvig som affatter i året 1837, at man regnede med at dette værk kunde fuldendes på nogle få år ved hjælp af en kopist i Geheimearkivet.

I Videnskabernes Selskab skulde der ofte afgives betænkning om indsendte manuskripter, enten besvarelser af prisopgaver eller værker som man ønskede optaget i selskabets publikationer, eller til hvis udgivelse man androg om selskabets støtte; det kunde, som senere i Carlsbergfondet, enten dreje sig om støtte til trykningen eller om en personlig bevilling. Det var da klassen som afgav indstilling efter betænkning af et udvalg. Madvig var hyppigt pennefører i sådanne udvalg, og hans udkast er altid præget af hans sædvanlige klarhed og saglighed. Emnerne er højst forskellige. En afhandling »Om Germanismer og fremmede Ords Brug i Dansk« kan ikke indstilles til prisen 1848, en indsendt afhandling »Om de fremmede Ord i det danske Sprog« 1859 bedømmes indgående, men den »mangler Klarhed, Maadehold, Smag og Besindighed«, og bedre går det ikke et skrift om homonymer i det danske sprog 1868. Blandt Madvigs betænkninger findes et betydeligt grellere vidnesbyrd om at sprogvidenskabelig metode endnu ikke var trængt igennem i den danske videnskabelige verden. Et medlem af selskabet, den romantiske arkæolog og historiker Vedel Simonsen, indsendte en afhandling som han ønskede bedømt af en komité. Titelen var »Om Gjenklangen af det phoeniciske Sprog i vort Norden«, og indholdet skulde vise at det oldnordiske sprog stammede direkte fra Fønikisk og Hebraisk, idet han genfandt »ethvert i den hebraiske Ordbog forekommende Ord i Norden«, hvilket skulde forklares ved at Fønikerne i disse lande havde »tusindaarige Etablissementer og Kolonier«. Madvig påpegede med sikker hånd svaghederne i denne absurde konstruktion og sluttede indstillingen med at foreslå »at Selskabet, forsaavidt det derom maa og vil yttre sig til dets hæderlige Medlem, Forfatteren, henleder hans Opmærksomhed paa Ønskeligheden og Nødvendigheden af, at han underkaster sin hele Sprogsammenligning en fornyet Prøvelse for ved en strengere Fremgangsmaade at vinde sikkrere Resultater«. Medunderskriver af betænkningen (15. December 1847) var Westergaard, medens N. M. Petersen var udtrådt af kommissionen »af Grunde, som vi ikke have troet at burde bekæmpe«.

Et værk som Madvig viste en særlig interesse var overlærer Espersens Bornholmske Ordbog, der behandlede Madvigs barndomsdialekt, som hans udtale iøvrigt var præget af hele livet. Madvig havde givet en velvillig erklæring om forfatterens forarbejder, da de indsendtes til selskabet 1853 med anmodning om støtte, og han blev medlem af et udvalg, som anbefalede det. Også dette værk fik en lang historie under flere udvalg, hvori Madvig i en årrække havde sæde, og værket fuldførtes først, med supplement, i 1908³.

Der er ikke grund til at gå nærmere ind på disse betænkninger, der

også omfatter en omhyggelig bedømmelse i 1843 af en indsendt »Opsats om Forbedring i Telegraferingen«, hvorved endnu, over 20 år efter Ørsteds opfindelse, var at forstå et optisk signalsystem, men en særlig interesse har en indstilling fra Madvig angående det i selskabets skrifter anvendte sprog.

Det blev 15. April 1842 overdraget en komité bestående af Madvig, Molbech, Schouw, H. C. Ørsted og Forchhammer at afgive en betænkning om hvorvidt det var tilrådeligt at selskabet i sine skrifter optog afhandlinger skrevne enten på latin eller på fremmede nyere sprog. Allerede d. 26. April forelagde Madvig en skrivelse, der fik fuld tilslutning fra de andre medlemmer af komiteen. Der henvises i skrivelsen til at det ved selskabets stiftelse besluttedes at dets skrifter skulde udgives på Dansk for at tilhøre nationallitteraturen og bære dens præg og for at medvirke til dens udvikling, et hensyn som stadig havde gyldighed; derfor burde Videnskabernes Selskab ikke ved sit eksempel opfordre til at skrive på fremmede sprog af hensyn til skriftets udbredelse. Hvad specielt Latinen angår, siger Madvig at kun få vilde finde den latinske form bekvem og fuldstændig passende til emnet, og hvis man tillod at skrive på latin af hensyn til udbredelsen, vilde man snart søge den bekvemere fremgangsmåde at benytte nyere fremmede sprog. Ejendommeligt nok siger han at det måske for visse grene af naturhistorien kunde synes naturligt at benytte latin, da man her har skabt en latinsk terminologi, men heroverfor henvises der til at selskabets skrifter viser at dansk også kan bruges.

Når det nationale synspunkt træder så stærkt frem i denne indstilling, må man betænke at det i midten af det 18. århundrede, da selskabet stiftedes, var en opgave af stor betydning at skabe en dansk sprogform som egnede sig for videnskabelig fremstilling, og et århundrede senere stod landet i en national kamp, i hvilken hævdelsen af vort sprog spillede en stor rolle. Madvigs synspunkter er udført videre i et foredrag han nogle måneder senere, 25. November 1842, holdt i selskabet ved dets »hundredaarige Jubelfest«, hvorom en særskilt beretning blev udgivet. Han skildrer heri »Sprogenes Forhold og Stilling i Kulturudviklingen«. Det enkelte sprogs ejendommelighed som udtryk for fællesskabet i en bestemt kreds finder han ikke i grammatiken, da han mener at alle grammatiker, ganske vist ad forskellige veje, væsentlig udtrykker det samme, men i ordforrådet og betydningsrigdommen. Heri har hvert sprog sin særlige fordeling af forestillinger og andet åndsindhold, der er bestemt ved »Folkets Minder og Livsbetragtninger« og derfor ikke er kongruent med noget andet sprog. En vis udligning finder sted ved fremmedord, men hvis den

mest dannede del af en befolkning gik over til at bruge et fremmed sprog, vilde sammenhængen i folket sprænges og kilderne til forøgelse af danselsen vilde stoppes for den mindre dannede befolkningsdel.

Disse betragtninger, i hvilke synet på sprogenes grammatiske bygning næppe kan opretholdes, var udtryk for tidens tanker, der havde fået sin mest udprægede form hos Herder og i den tyske romantik. De forklarer at vor store Latiner, der i almenhedens øjne står som den stærke vogter over det dominerende oldtidssprog, i virkeligheden har begrænset dets indflydelse, dels fordi han så at det ikke egnede sig til at give nutidens åndsindhold et fuldgyldigt udtryk, dels fordi det kunde sætte for skarpe skel inden for folket, tværtimod det som hans generation virkede for. Andetsteds i dette værk vil man se at hans reformer på skolens område lededes af lignende grundtanker⁴. Latinen var for ham ikke mere et levende sprog, men et middel til at forstå fortiden. I vore dage, da kravet om internationalt samarbejde er så påtrængende, ikke mindst på videnskabens område, ligger problemet anderledes, men kravet om at modersmålet skal følge med på hele åndslivets område er lige så selvfølgelig for os som det var for Madvig.

Efter Christian d. 8.'s død 1848 udgav selskabet et mindeskrift om ham som dets præsident og protektor. Også ved denne lejlighed ydede Madvig sit bidrag, idet han sammen med F. C. Petersen skrev en lille afhandling om Kongens partikulære arkæologiske kabinet.

Madvig bidrog ikke blot ved videnskabelige betænkninger, foredrag og afhandlinger til selskabets virksomhed, han deltog også i dets administration. Allerede i 1838 kom han ind i en komité der skulde fuldende nogle længe foretagne overvejelser om en ændring af vedtægterne, hvilket førte til vedtagelsen af de nye vedtægter i 1839, der bl. a. indførte en begrænsning af de udenlandske medlemmers antal. 1852 overtog han stillingen som arkivar, hvis opgave dels var at holde orden i selskabets ældre sager og dets inventar, dels at være redaktør af skrifterne. Denne stilling beklædte han til 1867, da han blev præsident. 1. December 1865 blev han formand for den historiske klasse. Der var dengang fire klasser, en historisk, en filosofisk, en fysisk og en matematisk, men da disse efter indstilling af et udvalg, af hvilket Madvig var medlem, i 1866 blev omdannet til to, en historisk-filosofisk og en naturvidenskabelig-matematisk, blev Madvig formand for den først nævnte, hvad han vedblev at være, også som selskabets præsident, indtil 1877.

Da Madvig blev medlem af selskabet, var Overkammerherre og Overhofmarskal A. W. Hauch præsident. Han havde som de tidligere præsidenter i kraft af sin stilling let adgang til at udnytte selskabets privile-

gium, at give direkte indstilling til Kongen, specielt om bevillinger. Efter hans død 1838 påtog Christian d. 8., endnu kronprins, sig hvervet og bevarede det som konge til sin død, hvorefter statsministeren, A.S. Ørsted fik overdraget stillingen. Man kunde have ventet at Madvig, som ofte havde ledet møderne når Ørsted var fraværende, var bleven valgt til præsident efter hans død i 1860. Medlemmerne havde imidlertid ikke endnu vænnet sig til den ændring i forholdet til statsmagten som det nye styre havde medført, og man udsatte valget af en ny præsident, da man ikke kunde finde en mand der forenede dyb interesse for videnskaben med en høj stilling i staten.

Først i April 1867 besluttede man at skride til valget og valgte da enstemmigt Madvig. Han blev således den første præsident der udelukkende var valgt som videnskabsmand, og han kom til at beklæde præsidentens post i næsten 20 år. I hele sin præsidenttid var Madvig lige som tidligere regelmæssig deltager i møderne. Den alsidighed hvorom hans ovenfor beskrevne virksomhed i selskabet vidner, viste sig i hans levende interesse for de mest forskellige emner som behandledes i de videnskabelige meddelelser. Herom sagde Japetus Steenstrup i en tale, holdt i anledning af Madvigs jubilæum som medlem i 50 år: Hans deltagelse i møderne betød »i hvilke forskellige Retninger end Foredragene gik, at være Tilhører med den vidunderlige alsidige Opfattelses Evne, der er ham egen, og at søge at tilegne sig et Udbytte af hver Meddelelse — og ved sine Spørgsmaal og Bemærkninger over det Foredragne (efter Evne) at fremkalde en Diskussion derover, en Bestræbelse for hvilken alle Medlemmerne ville være ham taknemlige. Skjøndt jeg selv arbejder i Retninger, der ligge vor Jubilar fjernere, savnede jeg ingen Tilhører nødigere, end Professor Madvig«⁵.

Madvigs nævnte jubilæumsdag faldt 27. December 1883, og de citerede ord blev udtalt på det første møde derefter, der havde karakter af et festligt møde for præsidenten⁶. På selve jubilæumsdagen havde han modtaget meddelelse om at selskabet havde stiftet en medaille til hans ære, idet man havde vedtaget følgende tilføjelse til vedtægterne: »Til Minde om J. N. Madvigs Virksomhed i og for Selskabet kan dette, for saa vidt den historisk-filosofiske Klasse dertil finder Anledning, hvert femte Aar i December Maaned med en Guldmedaille belønne et i de foregaaende fem Aar udkommet Skrift af en dansk Forfatter, hvori denne paa udmærket Maade har behandlet Æmner af de sproglige eller historiske Videnskaber. Denne Medaille benævnes den Madvigske Æresmedaille. Fra denne Belønning ere Medlemmer af Selskabet ikke udelukkede«. Den første medaille skulde gives til Madvig⁷.

På mødet 11. Januar 1884 gav Madvig udtryk for sin glæde over den udmærkelse man således havde givet ham. Ved de senere uddelinger viste der sig imidlertid snart besværligheder. I den historisk-filosofiske klasse fandt man det vanskeligt at udpege et enkelt af medlemmerne som skulde have medaillen tildelt fremfor andre, og gav man den til en videnskabsmand uden for selskabet, måtte man spørge hvorfor vedkommende ikke var blevet indvalgt. Dette førte til at den atter blev afskaffet i 1937.

Som præsident i Videnskabernes Selskab måtte Madvig komme til at spille en rolle ved oprettelsen af Carlsbergfondet d. 25. September 1876, idet dette blev nært knyttet til selskabet. Ganske vist skulde det være en selvstændig juridisk person, men dets ledelse skulde vælges af selskabet blandt dets medlemmer, beretninger om virksomheden skulde afgives til selskabet, og ændringer i fundats og statuter krævede tilslutning fra selskabets side. De videnskabsgrene der skulde støttes var dem der var repræsenteret i selskabet. Stiftelsen fandt da også sted ved en skrivelse af ovennævnte dato fra brygger J. C. Jacobsen til selskabets præsident, en skrivelse der i lige grad vidnede om stifterens klarsyn og storsind⁸. På det tidspunkt havde Jacobsen selv fuldstændig udarbejdet fundatsen og statuterne under samråd med Japetus Steenstrup og kemikeren Barfoed samt sin juridiske konsulent. Madvig blev først gjort bekendt med sagen ca. 15. August i en samtale med Jacobsen, og han fik derpå dokumenterne tilsendt og udtalte sin fulde tilfredshed med dem. Om den omtalte samtale med Jacobsen skriver denne i et brev til Japetus Steenstrup: »Jeg havde forleden Dag Besøg af Madvig, som var meget tilfreds med Planen, saavidt han kjendte den. Hans eneste væsentlige Betænkelighed angik Forholdet mellem Laboratoriet og Bryggeriet, naar dette i Fremtiden kom i andre Hænder, hvori jeg gav ham fuldkommen Ret, men oplyste ham om, at denne Vanskelighed vilde bortfalde, naar jeg, som jeg havde i Sinde, testamenterede hele Bryggeriet til Carlsberg Fondet. — Denne Meddelelse blev han øiensynlig meget glad over. Jeg fortalte ham, at du kjendte denne min Hensigt, men at jeg havde bedet dig ikke at tale derom endnu« (brev af 17. 9. 1876). Madvigs bekymring skyldtes at Laboratoriet, der ved statuterne lagdes ind under fondet, dengang havde lokale på bryggeriet og hidtil havde udgjort en del af dette.

Da Videnskabernes Selskab havde taget mod stifterens tilbud og givet sin tilslutning til fundats og statuter, blev disse konfirmeret af Kongen, og d. 27. Oktober valgtes den første direktions medlemmer, nemlig Madvig, Edv. Holm, Panum, Steenstrup og Barfoed, og på dissers første møde, 1. November 1876, valgtes Madvig til formand.

Madvig, der ikke var tilbøjelig til at overse betænkelighederne ved en

sag, havde i det ekstraordinære møde i hvilket brygger Jacobsens tilbud blev forelagt for Videnskabernes Selskab (29. September), nævnt »de Betæneligheder, der maaske kunde reise sig ved at se frem til det overordentlig store Ansvar over for Stifteren og Fædrelandet, som Selskabet paatog sig og som maaske kunde befrygtes at overgaa Selskabets Kræfter, eller til den mulige Ligevægts-Forstyrrelse, der ved Hvervets Modtagelse og ved Overdragelsen til enkelte Medlemmer af en saa stor Indflydelse paa videnskabelige Formaaals Fremme, maaske kunde fremkaldes inden for Selskabet«. Dog mente han at disse betæneligheder måtte falde bort under hensyn til at selskabet nok skulde »vælge Fondets Bestyrere, men dog selve dettes Bestyrelse laa udenfor Selskabet«⁹. Dette må ses som udtryk for at Madvig har set betydningen både af at fondets ledelse var uafhængig, og af at selskabet var uden noget ansvar for fondets økonomiske dispositioner, og herved er det vel sandsynligt at hans viden om stifterens hensigt med hensyn til bryggeriet har spillet en rolle.

Foreløbig kunde det ikke siges at være nogen stor byrde der var bleven lagt på Madvig ved hans overtagelse af formandsposten i fondet. Man nåede i hans tid ikke ud over nogle og tyve årlige bevillinger til videnskabelige formål (under afd. B) til et beløb af nogle og tyve tusind kr., og hverken Laboratoriet (afd. A) eller det i 1878 som afd. C tilkomne Frederiksborgmuseum med deres særlige bestyrelser stillede formanden større opgaver. Men allerede under Madvigs ledelse fulgte man den senerehen statutmæssig fastlagte praxis, hvert år at henlægge et vist beløb af indtægten, som i begyndelsen var renten af en million, og fra 1881 renten af 2.200.000 kr., gældende for de tre afdelinger.

Der opstod imidlertid i forbindelse med stifterens plan om at testamentere fondet sit bryggeri nogle vanskeligheder, som var pinlige for alle sagens parter, og da Madvig fik en betydelig indflydelse på dens løsning, vil det være naturligt at give en redegørelse for dem her.

I den førnævnte samtale med J. C. Jacobsen havde Madvig spurgt ham om der var sørget fuldstændig for hans søns fremtid, og derom fået beroligende oplysninger. I virkeligheden billigede Carl Jacobsen fuldstændig planen om at testamentere bryggeriet til fondet, og han mente endog at være den der først havde indgivet faderen ideen. På det tidspunkt, altså i 1876, var Carl Jacobsen leder af et annexbryggeri til det gamle Carlsberg. Det var opført af faderen med sønnen for øje, og stod færdigt i 1871 efter at Carl Jacobsen havde fuldendt en længere studierejse. Der opstod imidlertid en uoverensstemmelse mellem fader og søn, som er beskrevet af Carl Jacobsens ven og familiens slægtning Johs. Steenstrup i to forskellige værker¹⁰, og af Carl Jacobsen selv i hans værk om

Ny Carlsberg¹¹. For J. C. Jacobsen var bryggeriet som et videnskabeligt laboratorium, hvor hele vægten måtte ligge på den fuldkomne gennemførelse af brygningens processer; merkantile synspunkter kom ikke i betragtning, afsætningen måtte følge produktionen. Sønnen havde i udlandet, forøvrigt efter faderens tilskyndelse, søgt at tilegne sig kommercielle synspunkter, men da han vilde tilfredsstille efterspørgslen, når det blot kunde skønnes forsvarligt, fandt faderen deri en sådan afvigelse fra de fundamentale principper for hans livsværk at han anså et samarbejde for umuligt. Han foreslog derfor (November 1879) sønnen selv at anlægge et nyt bryggeri nær ved det gamle; dette måtte han da drive på eget ansvar. Dette skete ved opførelsen af det bryggeri der senere fik navnet Ny Carlsberg, og som indviedes 14. August 1881, men Carl Jacobsen skulde stadig være leder af annexbryggeriet. En for Carl Jacobsen gunstig lejekontrakt blev opsat i Februar 1880. Det var under disse forhold at J. C. Jacobsen 6. 1. 1880 oversendte fondets direktion et udkast til sit testamente med anmodning om at få meddelt direktionens eventuelle bemærkninger. Udkastet er ikke bevaret, og et referat af diskussionerne findes ikke. Et og andet fremgår imidlertid af senere breve, således at der kun var tale om Gl. Carlsberg (uden annexbryggeriet) og at der efter forslag af fondets direktion blev indsat en bestemmelse om at Carl Jacobsen fik ret til at overtage forældrenes bolig før den overgik til at være »æresbolig« (Madvig til Carl Jacobsen 3. 12. 1881 og Jap. Steenstrup til Johs. Steenstrup 9. 8. 1881)¹².

Lidt ind i August 1880 sendte J. C. Jacobsen testamentet til sønnen med anmodning om at give det en påtegning om sit bifald. Som nævnt bifaldt Carl Jacobsen overdragelsen af Gl. Carlsberg til fondet, men han reagerede stærkt imod at han for stedse blev udelukket fra ledelsen af faderens bryggeri. I den form af testamentet som vi kender, havde J. C. Jacobsen bestemt at hans bryggeri ikke måtte drives sammen med noget andet, og han havde indsat en leder (Kühle) der skulde forblive efter hans død. Til gengæld forlangte Carl Jacobsen nu ret til at kalde sit nye bryggeri »Ny Carlsberg«, hvad faderen modsatte sig, da han vilde undgå forveksling.

I foråret 1881 nærmede dette nye bryggeri sig fuldendelsen. Det var større end Gl. Carlsberg og vilde sammen med det lejede annexbryggeri give Carl Jacobsen en dominerende stilling. Faderen fik nu den overbevisning at den halve adskillelse mellem hans og sønnens virksomheder var utilfredsstillende, og da han mente at sønnen var kommet for let til en stor formue, har han vel heller ikke følt sig tiltalt af, gennem lejemålet at bidrage til at han selv måtte træde i anden række over for sønnen,

der uundgåeligt vilde blive hans konkurrent. Men allermest gik det ham til hjerte at hans livsværk efter hans mening blev udsat for at lide skade. I maj 1881 opsigde han derfor lejemålet af annexbryggeriet med virkning fra 1. Oktober 1882, for at føje det til sit eget bryggeri og dermed lade det indgå i testamentets bestemmelse om overdragelsen til Carlsbergfondet.

Det er intet under at Carl Jacobsen, der selv var i hurtig væxt som en fremragende industrimand, følte sig dybt krænket ved faderens syn på hans virksomhed. Det var de to tidsaldres gamle tragedie. Men ganske særlig gik det ham nær at han skulde opgive det bryggeri som var bygget til ham og som han selv havde været med til at planlægge. Knuden syntes uløselig, og adskillige breve vidner om hvor dybt misstemningen virkede inden for familien. Carl Jacobsen skrev til Madvig (6. 8. 1881) og fremskillede for ham hele sagen; annexbryggeriet var blevet som en del af ham selv, sagde han, og han vilde modsætte sig at der disponeredes over det til fordel for andre. Herpå svarede Madvig at han og hans kolleger vilde tage ethvert hensyn for at undgå at indvikles i tvistigheder som man måtte ønske jævne i familiens kreds. Det lykkedes imidlertid ikke at få sagen ordnet gennem sådanne forsøg, bl. a. af Jap. Steenstrup, der både var familiemedlem og medlem af fondets direktion. Den almindelige stemning inden for den nærmeste kreds gik i den retning at den gamle var uretfærdig imod den unge, men at sønnen dog burde give efter under hensyn til hvad han skyldte faderen.

I efteråret 1881 trængte J. C. Jacobsen på for at få en afgørelse under den ene eller den anden form og lod en ven af familien tale derom med Carl Jacobsen, og denne skrev atter til Madvig. Det syntes som om Madvig nu var den eneste der måske havde mulighed for at løse knuden. Der er i denne sammenhæng navnlig to breve fra Madvig som har betydning, et til faderen og et til sønnen, begge skrevne med hans datters hånd. De er skrevet i Madvigs omstændelige, rolige og værdige stil. Brevet til Kaptajnen stammer fra Oktober 1881, da spørgsmålet om testamentets endelige form endnu var svævende. Madvig giver i brevet udtryk for sin taknemmelighed mod Carlsbergfondets stifter, og nævner i den forbindelse den nye store gave hvormed han var i begreb med at berige Carlsbergfondet (nl. 1 mill. kr. ud over det tidligere skænkede beløb, 1.200.000 kr.); »hvad der ligger mig paa Sinde er den af Dem paatænkte og nu udentvivel i større Omfang end forhen var antydet paatænkte Forbindelse imellem Carlsbergfondet og Eiendommen Carlsberg og, for strax at sige det ligefrem, denne Tankes Forhold til Deres Søns Ønsker og Betragtning. Jeg gaar ud fra at De har den Plan at indbefatte Bryggeriet

Ny Carlsberg (o: Annexbryggeriet) under den Bestemmelse i Deres sidste Villie, hvorved Gammel Carlsberg overdrages til Carlsbergfondet, og jeg maa, naar denne Overdragelse skal skee og Fondets fremtidige Bestaaen knyttes dertil og bygges derpaa, selv erkjende det for næsten nødvendigt, at Ny Carlsberg følger med; thi Bryggeriet Gammel Carlsberg drevet af en under en direction (nl. Carlsbergfondets) stillet Bestyrer eller bortforpagtet vilde ikke kunne udholde Concurrencen med et beslægtet Nabo-bryggeri, drevet af en dygtig og frit stillet Eier. Hvor dybt nu Deres Søn føler sig krænket ved Udsigten til en saadan Ordning, har De allerede paa en for Dem og ham tung Maade erfaret«. Det hedder videre at det for sønnen ikke er et pengespørgsmål, men »Skam og Sorg over at udelukkes fra den direkte Fortsættelse af hans Faders glimrende Virksomhed«; der ligger heri en stolthed af hans faders gerning og en art pietet, »som ikke ganske maa miskjendes«. Madvig siger nu videre at det for Carlsbergfondets direktion og for Videnskabernes Selskab vilde være såre pinligt, om der efter stifterens forhåbentlig fjerne død skulde opstå retstvist med hans søn, selv om den juridiske ret var på fondets side, »og det Lys, hvori Carlsbergfondet altid bør staa for Almeenheden kunde i det Ringeste for et Øieblik fordunkles derved«. »Jeg forelægger mig da det Spørgsmaal, hvorvidt Overdragelsen af Eiendommen Carlsberg til Fondet har den Betydning for Deres eget særlige Øiemed og er saa heldig for Fondet, at andre Hensyn maa vige, og dette Spørgsmaal kan jeg ikke besvare bekræftende«. Han udfører dette synspunkt nærmere med at det ikke vil være let at finde en administrator for bryggeriet der egner sig til at fortsætte Jacobsens værk så at det opretholdes som et efter hans principper ledet mønsterbryggeri, ej heller at kontrollere ham og samtidig give ham tilstrækkelig frihed, konflikter vil opstå mellem principper og merkantile hensyn, mellem administrator og fondets direktion, det vil før eller senere komme til bortforpagtning og ingen direktion vil da »kunne fastholde Bryggeriets Virksomhed paa det Standpunkt, hvorpaa den skulde holdes, og hævde dets Anseelse, ja selv blot dets Brugbarhed som Experimentstation for Laboratorierne«. Langt bedre vilde det da være at overlade det hele til sønnen, der ser sin og slægtens ære knyttet til dets gode ledelse, om end med noget forskellige anskuelser. Han skulde da i løbet af nogle år afbetale fondets indestående kapital. Nogen vanskelighed vilde opstå ved ordningen af forholdet mellem laboratorierne og bryggeriet¹³ ligesom ved den påtænkte disposition over J. C. Jacobsens bolig¹⁴, men den vil ikke være uovervindelig. »Jeg har kun det inderlige Ønske, at det Spørgsmaal om Carlsbergs Fremtid, der har fremkaldt Bekymring og Sorg i mange Sind og kaster en Skygge der, hvor blot burde findes glad

Paaskjønnelse af ædelt Borgersind, maa kunne løses paa en god Maade, og den bedste Maade synes mig at være at opgive Tanken om en Eiendomsforbindelse mellem Bryggeriet Carlsberg og Carlsbergfondet, hvor meget jeg end som sagt respecterer Tanken i sig selv«. Men han fremhæver udtrykkelig at hans betragtninger har gyldighed »ganske afseet fra de Familiehensyn, som jeg saa høilig ønsker skaanede og forsonede«.

Det vilde have været påfaldende om J. C. Jacobsen vilde være gået ind på et forslag som ikke blot ganske så bort fra baggrunden for hans holdning, men endog omstyrtede hele hans fremtidsplan. Han lod sig da heller ikke røkke ved Madvigs brev. Tilbage stod da nu for Madvig at henvende sig til Carl Jacobsen, og dertil fik han en anledning ved modtagelsen af et nyt brev fra denne, hvori fondets direktion opfordredes til at nægte at modtage testamentet i den planlagte form (1. 12. 1881). Madvig giver i sit brev til Carl Jacobsen (3. 12. 1881) først en skildring af hele sagens forløb som den forelå for ham. Da talen første gang blev om at overdrage Carlsberg til fondet, fremsatte han for stifteren sine betænkeligheder ved at en stiftelse som Carlsbergfondet blev knyttet »til Besiddelsen af en fast Eiendom og en bestemt og foreskreven industriel Virksomhed«, men da hans indvendinger ikke gjorde indtryk, mente han at måtte overlade dommen herom til stifteren. Da han senere hørte at annexbryggeriet skulde høre med, var hans tanke først at få udelukket det fra overdragelse til fondet. Men da han fra kyndig side fik gjort det klart at det nødvendigvis måtte høre sammen med Gl. Carlsberg, skrev han til faderen og stillede ham sine forslag (som ovenfor refereret), der imidlertid ikke tilfredsstillede. Han vender sig nu til sønnen, efter at hans kollega Steenstrups henvendelser har været forgæves, og som sagerne nu ligger »anseer jeg det for det ene Rigtige, at De, da der ikke paa nogen Maade er Spørgsmaal om Ære eller om økonomisk Velvære, med Resignation og freidig mandig Beslutning opgiver alle Modstandsforsøg, der føre til yderligere Forbittrelse og med uskadt Værdighed bøier Dem for den Fader, hvem De skylder et høiagtet Navn, og som ved at give Dem Virksomhed og Driftskapital har lagt Grunden til Deres Velstand eller Rigdom. De vil derved skabe Dem Tak og Anerkjendelse, men fremfor Alt gode Erindringer for Fremtiden istedetfor saadanne, der kunne blive meget tunge«. Han slutter med at sige at »en Stiftelses Direction maa betænke sig vel, inden den underkjender og afviser en i fuld Kraft staaende Hædersmands Disposition over sin Eiendom, naar denne er juridisk gyldig og man i Tide har gjort opmærksom paa hvad der i visse Henseender kan indvendes«. Således søgte Madvig først at vinde faderen for sønnens synspunkt og dernæst sønnen for faderens.

Et par dage efter modtog Madvig et brev fra Carl Jacobsen (6. 12. 1881), hvori han fastholdt sin ret, men dog håbede at en udvej kunde findes ved en ændring af testamentet, således at fondet fik ret til at sælge eller udleje annexbryggeriet og at han, om det skete medens han var i live, fik retten til at købe eller leje det. Endvidere ønsker han nogle små grunde, der ligger op til hans nye bryggeri. Han vil da give afkald på retten til at bebo Carlsbergs hovedbygning, men vilde ønske den arv udbetalt som hans fader vilde sikre ham, ligesom han vilde ønske nogle kunstgenstande; »saa vilde jeg opgive al øvrig Arveret til Fordeel for Carlsbergfondet, som jeg da vilde betragte som min Adoptivbroder, og hvem jeg da ikke skulde misunde min Faders Kjærlighed«. Han håber derved også at afvikle det ulykkelige forhold mellem fader og søn. — Den følgende dag (7. 12. 81) skrev han til Japetus Steenstrup og refererede indholdet af sit brev til Madvig, men heri står dog intet om forret til køb eller leje.

Dermed havde sønnen givet efter på de væsentlige punkter. Tilbage stod egentlig kun tilladelsen til at kalde det nye bryggeri Ny Carlsberg. Stærkt tilskyndet af Carl Jacobsens ven og juridiske konsulent, højesteretssagfører Michael Lunn, gik Madvig nu til J. C. Jacobsen og fik i en samtale hans bifald til forliget. Den 17. 1. 1882 blev der underskrevet en overenskomst mellem fader og søn. Faderen vilde forene sine to bryggerier under navnet Gl. Carlsberg, sønnen kunde kalde sit bryggeri Ny Carlsberg, men skulde sørge for at undgå forveksling af navnene, nogle arealer udveksledes, sønnen fik ca. 1 mill. som sin arvepart og gav iøvrigt afkald på arv. I overensstemmelse hermed blev testamentet oprettet d. 20. 2. 1882, og såvel Carl Jacobsen som hans moder gav det en påtegning om deres tilslutning. Den pengesum der blev overdraget Carl Jacobsen omsatte han straks i fire store legater.

Således var konflikten løst for så vidt som den berørte fondet. Forsoningen mellem fader og søn indtrådte nogle år senere, fremkaldt gennem børnene, og harmonien i familien genoprettedes. Der er mange vidnesbyrd om hvor smertelig konflikten var for begge parter af slægten, men også fondets direktion var kommet i en meget pinlig situation. Den kunde vanskeligt modsætte sig sin stifters hensigter, men den modsatte sig at modtage en gave mod sønnens vilje. Denne holdning, som Madvig ifølge en optegnelse gav udtryk for under sin samtale med J. C. Jacobsen, har bidraget til at en løsning blev fundet. Det var Carl Jacobsen som først viste resignation og, efter indgående drøftelse med sin hustru og sin ven Michael Lunn, angav vejen for løsningen, og det var Madvig som,

med den respekt der stod om ham, formåede at føre begge parter til det endelige resultat.

Man kan sige at Madvig nåede dette resultat mod sin vilje. Af hans ovenfor omtalte breve fremgår det at han, også bortset fra den indtrådte situation, absolut havde foretrukket at Carlsbergfondet i stedet for bryggeriet havde modtaget en kapital. Var dette blevet gennemført, vilde fondet være blevet et legat på $3\frac{1}{2}$ —4 mill. kr. som så mange andre legater, og ingen af fondets institutioner havde kunnet opretholdes. Det var en stor lykke for fondet at stifteren stod fast på sin hensigt med bryggeriet, og at overdragelsen til fondet skete med sønnens samtykke. De dystre forudsigelser som Madvig udmaler for bryggeriets fremtid under fondets ægide må siges at være blevet dementeret af virkeligheden, og da Carl Jacobsen i 1902 trådte i faderens fodspor og, samtidig med oprettelsen af Ny Carlsbergfondet, skænkede sit bryggeri til Carlsbergfondet, blev en ny grund lagt for en udvikling som faderen ikke havde kunnet tænke sig. Netop gennem stordriften blev det muligt at virkeliggøre J. C. Jacobsens krav om den tekniske fuldkommengørelse.

Hvor stærkt et indtryk hele episoden gjorde på Carl Jacobsen ses af en ytring af ham i et brev til Carlsbergfondets direktion, da han forhandlede med denne om overdragelsen af hans bryggeri til Carlsbergfondet. Under omtalen af hvorledes faderen vilde have stillet sig til at Ny Carlsberg forenedes med Gl. Carlsberg siger han: »... han vilde stærkt fordomme den som vilde modsætte sig Gaven; thi det er ikke blot en Gave til Carlsbergfondet, det er en Gave til ham, et *Forsoningsoffer*, til Tilintetgjørelse af ethvert Spor af en gammel Disharmoni imellem en Fader og hans Søn« (1. 1. 1902).

Efter at de spændingsfyldte begivenheder om J. C. Jacobsens testamente var blevet afsluttet, kom der nogle rolige år for Madvigs arbejde i fondet. Da han efter tur skulde afgå i 1882, blev han genvalgt som medlem og som formand i direktionen. Både her og i Videnskabernes Selskab kom han regelmæssigt til møderne. D. 19. November 1886 ledede han for sidste gang et møde i selskabet. Efter hans død og begravelse (12. og 18. December) holdtes et møde der indledtes med en mindetale af sekretæren, matematikeren H. G. Zeuthen, medens en skildring af hans videnskabelige indsats først blev givet i det følgende år (14. Oktober 1887 af J. L. Ussing)¹⁵.

Zeuthen omtaler den store autoritet som Madvig nød. Ingen kunde endog blot et øjeblik tvivle om at pladsen som præsident tilkom ham. Dette skyldtes først og fremmest det storværk han havde udført i viden-

skaben, og som også havde skabt ham anseelse hos videnskabens dyrkere i alle lande. »Mere end alt dette tænke vi dog i Aften paa selve den værdige og dog milde Personlighed, der udfyldte Præsidentstolen. Denne Personlighed tilhørte først Videnskabsmanden Madvig, den til det yderste sandhedskjærlige Forsker, den klare og skarpe Kritiker, som nøje havde prøvet Grundene for sin egen Gransknings Resultater, og som betragtede en saadan alvorlig Prøvelse som en Betingelse for al ægte Videnskab. Naar vi traadte ind i dette Selskab og her skulde forelægge de Resultater, hvortil vi vare komne, forenede Tanken paa Madvigs Person sig derfor med den Ærbødighed, som skyldes Selskabet, for paa det kraftigste at minde os om efter Evne at tilfredsstille de samme Fordringer«.

Ved disse ord er der tegnet et smukt og karakteristisk billede af en stor dansk videnskabsmand.